Anul I-iŭ, No. 1. Ianuar 1915.

REVISTA ISTORICĂ

= Dări de seamă, =
documente și notițe.

PUBLICATĂ SUPT AUSPICIILE CASEĬ ȘCOALELOR

DE

N. IORGA

CU CONCURSUL MAĬ MULTOR SPECIALIȘTĬ.

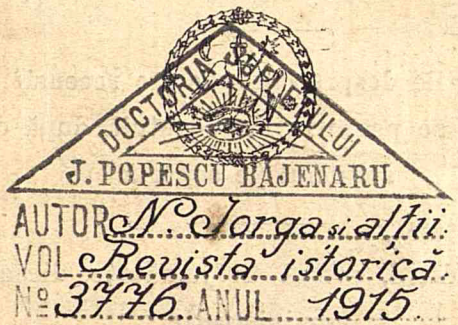

BUCUREȘTĬ

EDITURA CASEĬ ȘCOALELOR

1915

www.dacoromanica.ro

SUMARIUL:

N. Iorga: Cîteva cuvinte introductive.

I. Dări de seamă despre: *C. Giurescu*, Miron Costin (ediție) — *I. Minea*, Amlașul și Făgărașul. — *Max Heinrichka*, Viitorul german. — *G. Zagoriț*, Ploieștii. — *G. M. Ionescu*, Mitropolia Ungrovlahiei. — *M Theodorian-Carada*, Vasile Lascar. — *K. Lamprecht*, Mersul ascendent al Germanilor. — *Elie Dăianu*, Eminescu.

II. Documente: Un descîntec datat.

III. Notițe: Un manuscript de traduceri din rusește. — Acte cîmpulungene.

Manuscriptele se trimet d-luĭ N. Iorga, Vălenii-de-Munte (Prahova).

Administrația: Vălenii-de-Munte, Tipografia „Neamul Românesc“.

Un n-r 30 de banĭ; abonamentul anual 3.50; pentru străinătate 50 de banĭ n-rul; abonamentul 4 leĭ.

Pentru cărțile despre care se fac recensii care le recomandă se poate reținea gratuit, după dorință, anunciul pe copertă.

Pentru studenți, prețul în jumătate, direct de la administrație.

www.dacoromanica.ro

Anul I-iŭ, No. 1. BUCUREŞTI. Ianuar 1915.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRĬ DE SEAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —

PUBLICATĂ, SUPT AUSPICIILE CASEĬ ŞCOALELOR, de N. IORGA

CÎTEVA CUVINTE INTRODUCTIVE.

Din fondul fixat de Casa Şcoalelor pentru publicarea de «Studiĭ şi documente», m'am hotărît să întrebuinţez o parte — alta susţine Buletinul Institutuluĭ pentru studiul Europeĭ sud-ostice, care încheie acum anul şi pe care lumea competentă l-a judecat în adevăr folositor — pentru publicarea uneĭ reviste istorice româneştĭ.

O astfel de revistă, fără „arheologia şi filologia" din titlul şi cuprinsul luxoaseĭ publicaţiĭ a luĭ Tocilescu, continuată acuma de un comitet, n'a existat pănă acum la noĭ, deşi nu e ţară cu oarecare cultură generală şi istorică la care ea să lipsească. Dacă sacrificiul continuŭ, de muncă şi banĭ, al unuĭ meritos cercetător, de origine bucovineană, d. Sever de Zotta, director al Arhivelor Statuluĭ din Iaşĭ, a putut ţinea un an de zile aşa de preţioasa „Arhivă Genealogică", ea a tratat, ce e dreptul, pe lîngă genealogia prevăzută, şi puncte de istorie ce nu se pot despărţi de dînsa, dar nu şi-a putut îngădui a se atinge şi de acele probleme de cultură şi de filosofie a istorieĭ care preocupă tot maĭ mult spiritele în zilele noastre. De almintĕrea, lipsa de concurs a publiculuĭ a împiedecat revista de a trece de margenile anuluĭ întăiŭ.

„Comisiunea istorică a Romănieĭ" dă la lumină un buletin din care aŭ fost extrase pănă acum maĭ multe lucrărĭ cu un caracter de îngrijită erudiţiune. Buletinul va trebui să rămîie însă consacrat studiilor privitoare la izvoarele istorieĭ Romînilor numaĭ saŭ la felul lor de publicare, la chestiunile de metodă în legătură cu editarea lor.

Avem publicaţia românească şi, de un timp, şi francesă, pe care o alcătuieşte secţia istorică a Academieĭ Romîne. Primirea contribuţiilor, remunerate, se face cu un larg spirit de ospitalitate şi de dorinţă de a încuraja silinţile tinerilor orĭ ale lucrătorilor singuratecĭ în domeniul istorieĭ. De sigur că în aniĭ din urmă niciun studiu de samă n'a fost refusat de secţiune şi e de regretat numaĭ că s'aŭ presintat, faţă de atîta bunăvoinţă, prea puţine lucrărĭ. Dar de aicĭ

www.dacoromanica.ro

sînt excluse dările de seamă, şi micile notiţe nu pot întra în cadrul, mai imposant, al „Analelor". O comunicaţie strînsă cu publicul este, apoi, imposibilă. Fără a mai pomeni faptul că şi aici ceia ce se caută mai mult şi se primeşte mai bucuros, ceia ce se potriveşte mai bine cu scopurile instituţiei sînt studiile de istoria Romînilor numai.

Dar sînt nevoi, mari nevoi de îndeplinit, într'o ţară unde lipsesc aşa de mult bibliotecile de provincie, librăriile bine asortate, societăţile savante şi cercurile de studii care să împiedece pe profesorii plecaţi de pe băncile Facultăţii de a se cufunda în marasmul vieţii de oraş mic, care cucereşte şi distruge cu vremea şi sufletele cele mai nobile şi cele mai îndărătnice voinţi fecunde. Este o întreagă informaţie istorică de înnoit la profesori, de răspîndit între oameni mulţi, de sădit în tineretul şcolar care începe, odată cu anii de reflecţiune, să manifeste aplecări sau vocaţii. Sînt de scormonit bunăvoinţi, ca acelea care, la Bîrlad, prin doi tineri ofiţeri, dd. Tudor Pamfile, un folclorist de merit şi de-o activitate neobosită, şi Saint-Georges (de fapt, un Sîngiorz foarte românesc), aŭ dat o revistă istorică de documente şi notiţe care poartă cu dragoste numele luĭ Miron Costin; sînt de recunoscut şi încurajat diletanţi aşa de darnici în jertfe pentru colecţiile lor ca d. Gheorghe Sion din Bacău; sînt atîtea minţi de luminat asupra comorilor pe care le aŭ în pază saŭ pe care norocul li le-a aruncat în braţe. Operă de folos pentru ştiinţă şi, tot odată, operă de educaţie naţională.

Ce se cere de la o asemenea publicaţie, care nu trebuie să semene cu revistele cele mari din Apus, la care, cum se ştie, partea care se cetește nu e, de loc, a articolelor întinse, care-şi află locul acolo din causa îngrădirii mai geloase a Academiilor — cea de Inscripţii din Paris are un compartiment special pentru oaspeţi, „Mémoires présentés par divers savants" — acesta-mi pare a fi titlul — şi din causa mariĭ producţiuni ştiinţifice. Putem fixă principiul că tot ceia ce e bun şi metodic lucrat, tot ceia ce dă resultate trainice pe o cale cuminte poate să-şi afle locul în publicaţiile secţieĭ istorice a Academieĭ Romîne. Deci nu e vorba de asemenea studii întinse ori cu îndelungate continuaţii, care împovărează fără un folos general.

Cu aceasta însă o greutate, aceia a colaboraţieĭ permanente şi egale, *ca şi alta, nu mai puţin însemnată,* a cheltuielilor mari, *se înlătură.*

Rămîne atîta teren, în ce priveşte fondul original, descoperirea, care trebuie semnalată fără zăbavă, ideia generatoare care se cere a fi răspîn-

www.dacoromanica.ro

dită neapărat, orientarea folositoare pentru alții, îndemnul la cercetări într'un anumit sens. Rămîne materialul mărunt, care nu poate da un volum și nu poate sprijini prin valoarea sa un studiu mai întins. Rămîne informația bibliografică, și cîte lucruri de mare folos nu zac în saltare, unde se uită și se pierd!

Dar înnainte de toate rămîne darea de samă, *una care să urmărească tot ce se publică la noi, ce se publică în străinătate putînd să aibă, nu numai* legătură cu noi, *dar și* interes pentru noi, *și anume, nu numai în ce privește nevoia, esențială și elementară, de a ne cunoaște pe noi, dar și aceia, fără care nu poate fi o cultură de specialitate mai deplină — și ce mult lipsește ea la noi! —, de a avea orientarea în domeniul întreg al istoriei, care, cum aminteam și într'o conferință de acum doi ani*[1], *se schimbă astăzi așa de mult de la un moment la altul. O dare de samă care să nu atîrne nici de hasardul lecturilor capricioase ale diletantului, nici de prieteniile sau de pasiunile personale. Și mai ales o dare de samă a cării tendință să nu fie mustrarea ascunzînd partea de merit, ci vădirea acestei părți meritcase, presintînd critica în așa fel încît să nu jignească pe acel care cu inima curată vrea să aducă și el folos științei care-i place, nației pe care o iubește. În condiții ca ale noastre, dacă sînt încurajări interesate, care conrup, sînt și prea multe nemiloase osînde ce descurajează oameni cari, dacă n'au avut școală, au totuși inteligență și putere de muncă.*

M'am gîndit că, deocamdată, o coală și jumătate pe lună, în formatul și cu litera Buletinului frances al Institutului pentru studiul Europei Sud-ostice, care acum și-a făcut drumul, ar ajunge. Lucrînd alături cu acest Buletin, care caută a scoate în relief și a cerne informația balcanică singură, *dînd resumate mai largi pentru cei ce nu cunosc limba în care sînt redactate lucrările, „Revista" care începe azi nu va atinge nimic din ce formează specialitatea aceluia. Cîmpul care rămîne e foarte vast și trebuie multe bunăvoințe pentru a-l lucra în chip mai întins și rodnic.*

Să fie într'un ceas bun!

N. Iorga.

---

[1] *Despre nevoia întregirii cunoștințelor istorice*, București, 1913.

www.dacoromanica.ro

I. Dări de samă.

C. Giurescu, *Miron Costin, De neamul Moldovenilor, din ce ţară aŭ ieşit strămoşii lor* (ed. „Comisieĭ Istorice a Românieĭ", Bucureştĭ 1914).

Lucrarea cunoscută până acum supt numele de „Carte pentru descălecatul d'intîĭ al ţerĭ Moldoveĭ şi neamuluĭ moldovenesc" apare, nu numaĭ supt un titlu noŭ, autentic, dar şi în altă formă. Constatînd „un text stabilit în mod cu totul arbitrar", editorul a căutat şi fixat textul probabil originar al mareluĭ cronicar, eliminînd ceia ce i s'a părut a fi o interpolare. Pentru aceasta s'a folosit de 18 mss. (dintre care acela de la Petersburg, de curînd descoperit de d. I. Bogdan, e scris de unul din fiiĭ luĭ Miron — nu Nicolae? — şi, după d. Giurescu, interpolat în capitolele IV, V, VII). Textul vine din cea maĭ minuţioasă analisă şi oferă o deplină siguranţă. Interesantă e şi dovada că nu s'aŭ întrebuinţat direct scriitoriĭ anticĭ, ci numaĭ prin compilaţia Sasuluĭ Laurenţiu Topeltin, pe care-l cunoaşte şi Constantin Cantacuzino Stolnicul, şi poate că l-a găsit în Apus.

Nu putem admite însă (cf. şi argumentele noastre în *Ist. literaturiĭ romîne în veacul al XVIII-lea*, II, p. 591 şi nota 1) că lucrarea e „începătura" despre care spunea Miron Costin în Cronica luĭ că a „urzit-o" (nu *scris-o*) şi pe care, dacă ar fi scris-o la 1675, avea tot timpul s'o revadă şi s'o complecteze orĭ — s'o distrugă (şi fiul săŭ ar fi dat el oare în vileag o scriere înnapoiată, care nu putea face cinste părinteluĭ săŭ?).

Că numaĭ două manuscrise muntene aŭ însemnarea cum că autorul a fost Mare-Logofăt („Moldova" era un adaus firesc în aceastălaltă ţară) nu e dovadă că e o interpolare. De unde eraŭ să ştie aceĭ simpli copiştĭ cariera luĭ Miron? Şi să nu se uite că Radu Lupescu, care a scris pentru Nicolae-Vodă Mavrocordat însuşĭ, era un om exact şi care pentru un asemenea scop *trebuia* să fie exact; şi manuscriptul, făcut puţin înnainte, pentru Mateĭ Creţulescu, foarte învăţat boier (care face îndreptărĭ şi adnotaţiĭ), nu era copiat în condiţiĭ rele (de altminterea cel d'intăiŭ nu derivă din al doilea).

Mi se pare imposibil a trece peste oboseala şi vrîsta, slăbiciunea ce-şĭ atribuie autorul. Că ar fi fost „slăvită" (nu: slăbită) vrîsta, cum aŭ unele din cele nu maĭ puţin de patru manuscripte, nu e

www.dacoromanica.ro

de admis: ce sens ar fi putut să aibă? Un copist n'a adăugit așa ceva: interpolările se fac pe basa unor procese psihologice cunoscute, în care însă nu intră această ipotesă. Că Miron nu putea fi slab, pentru că avea 59 de anĭ la moarte, pentru că era staroste de Focșanĭ și prindea hoțĭ acolo, nu ni se pare concludent. „Și până la această vrîstă" nu poate iarăși să aibă înțelesul: vre-o 40 de anĭ. Pe atuncĭ era cineva tînăr și pentru studiĭ!

Atitudinea față de înnaintașiĭ săĭ cronicarĭ în această operă și în poema polonă nu ní se pare nicĭ ea doveditoare, de și ea capătă o valoare pentru editor din causa părerilor sale cunoscute asupra paternității Croniceĭ luĭ Ureche, în care vede maĭ mult opera stîngaciuluĭ și grosolanuluĭ petecitor care e Simion Dascălul.

Ce se spune de fapt în operele polone ale luĭ Miron Costin? În informația 'n prosă ce dă Polonilor, el declară întâiŭ că „o parte a croniceĭ sale despre țara Moldoveĭ, *înnainte de a ieși la lumină moldovenește* [1]", va întra în mîna prietenuluĭ Jablonowski (Bogdan, *Cronice inedite*, p. 153). El arată atuncĭ, la 1684, că face lucrul pentru întâia oară, că nu l-a făcut decĭ nimenĭ *(ibid.)*.

Că în poemă vede 'n „Istrati Logofătul" „istoricul nostru cel maĭ bun" (ar fi de văzut și originalul, cred), iar în Ureche „cel după dînsul" (*ca timp*, nu ca valoare), aceasta dovedește numaĭ că el putea localisa doar cronologic pe acel Istrati ce-ĭ umbla prin minte și care a tradus pe Herodot [2]. Știința *că sînt* letopisițĭ prin mănăstirĭ o avea pe atuncĭ doar maĭ toată lumea. În poema polonă n'aŭ apărut încă Simion Dascălul și Mihail Călugărul.

Argumentele de datare pe care le aduceam în *Ist. lit. rom. în secolul al XVIII-lea*, II, p. 591, nota 1, rămîn decĭ în picioare, ca și acelea ale minuțiosuluĭ și ascuțituluĭ critic care a fost Ștefan Orășanu. Faptul că unele din pasagiile pe care ne sprijiniam se întîlnesc în frase pe care noul editor le crede interpolate, de oare ce se vorbește în persoana a treia („părintele nostru") de scriitor, nu e o dovadă: copistul n'a făcut decît să treacă în persoana a treia ceia ce originalul avea în întâia, procedeŭ care nu e neobișnuit.

[1] Greșit, în traducere: în „Moldova".

[2] Nu fără dreptate se gîndește și d. Giurescu (p. XLVIII) că i s'ar putea atribui scurtele anale până la Vasile Lupu. Dar dacă „basnele" luĭ Istrate, a căruĭ carte n'a văzut-o Miron Costin, ar fi însuși Herodot cel fabulos?

www.dacoromanica.ro

Observăm că locurile din presentul tratat care pomenesc de legăturile Tatarilor cu Moscova și Polonia („*lua* daruri") sînt păstrate și de d. Giurescu (p. 27). Tot așa și acel despre succesele actuale ale Germanilor (de la 1683-4: „care vedem *acmù* la *Nemți*"; p. 28) și acela despre trecerea luĭ Miron pe la Chiev (p. 41). De Panaiotachi Nikusios († 2 Octombre 1673) nu se putea spune decît mult după moarte: „vestit pe *vremea luĭ* la Împărăție" (p. 41). Miron Costin a vorbit cu el, și știm că marile luĭ legăturĭ cu noĭ, care nu-l aduseră în Bucureștĭ pentru clădirea bisericiĭ Sf. Gheorghe, începură atunci cînd întovărășĭ pe Turcĭ în campania polonă prin Moldova, la 1672-3 și, după d. Giurescu, cartea s'ar fi scris la 1675.

Să maĭ menționăm că din cartea românească lipsesc cîteva părerĭ naive, care sînt în opera polonă. Dar *toată partea de la Traian înnainte e aproape ideie de ideie așa ca în poema polonă (Arhiva istorică,* I[1], pp. 161-2). Dar aicĭ, în opera „moldovenească", se adauge la descendenții Romanilor rămășița aromânească: „și la Rumele, în țările grecești, un neam ce le zicem Coțovlah, colonia Rîmuluĭ este" (p. 34). Originea romană a Litvanilor, dacă nu e un adaus fericit, e totuși unul (pp. 63-5). Venim la interpolațiĭ.

D. Giurescu suprimă cap. V, invocînd motivul că sînt unele repetițiĭ.

Dar d-sa însuși recunoaște că avem a face cu un manuscript plect și nerevăzut. Și, înnainte de toate, planul luĭ Miron Costin e acelașĭ ca pentru tratatul polon și maĭ ales poema polonă, cu deosebirea că dincoace, în forma românească, se daŭ o sumă de lămuriri, despre vechea istorie romană, despre asămănările cu viața turcească, maĭ bine cunoscută cetitorilor, despre geografia Europeĭ și chiar despre rotația pămîntuluĭ, pe care le-a crezut de nevoie Miron pentru un public maĭ mult simplu. În poemă însă, îndată *după partea consacrată luĭ Traian și cuceririlor sale vine capitolul despre cetățĭ (Arh. istorică, l. c.,* pp. 162-3). El trebuie să vie decĭ și dincoace. Întîlnim aceiași părere că toate cetățile sînt de obîrșie dacă și acelașĭ adaus că al doilea rînd de „pînze" e datorit Domnilor noștri (Giurescu, p. 44, nota). Dar aicĭ, ca într'o lucrare maĭ întinsă, cu explicațiĭ, cu teoriĭ, cu polemice, se vorbește de stema luĭ Ieremia Movilă și a luĭ Despot, pe care le-a văzut însuși scriitorul. Originea românească a Sorocăĭ (aicĭ se discută dacă a făcut-o „un Pătru-Vodă" = Rareș, cu constatarea lipseĭ faptuluĭ la

www.dacoromanica.ro

Ureche) vine la rînd. Și aicĭ, dar iarăși maĭ pe larg, discutînd după Ureche, se admite originea genovesă a Chilieĭ, puindu-o în vremea cînd țermul Crimeiĭ s'a luat în stăpînire de Republica lor. „De Grecĭ e făcută cetatea Turris Neoptolemi“ (poema, *l. c.*) = „să află și de Grecĭ făcute cetățĭ, cum este Turnul Neoptolem“ (ed. Giurescu, p. 45, nota). Și aicĭ o discuție, din care se vede că Bonfiniu n'a fost întrebuințat numaĭ după spusele unuia și altuia (mă îndoiesc că Nikusios îl putea invoca în sprijinul teoriilor sale, cum admite d. Giurescu).

S'ar părea însă că este încă un motiv pentru a înlătura acest capitol din opera luĭ Miron Costin. Se spune că o piatră de la Galațĭ a fost adusă în Iașĭ „la Domnia luĭ Constantin Ducăĭ-Vodă“, și cea d'intăiŭ Domnie a luĭ Duculeț n'a început decît după moartea luĭ Cantemir, care, cum se știe, făcuse să fie omorît Miron. Dar ediția Kogălniceanu are (p. 24) „Ducăĭ-Vodă“, adecă a celuĭ bătrîn. Forma luĭ „Constantin Ducăĭ-Vodă“ e imposibilă: ar trebui: „luĭ Constantin-Vodă Duca“ (orĭ se poate zice: „luĭ Neculaĭ Mavrocordatuluĭ-Vodă“?). Numaĭ în acest timp, campaniile turcești contra Polonieĭ scormonirăși arheologic aceste locurĭ, prin interesul pe care-l purta unor asemenea cercetărĭ cîte unul din însoțitoriĭ grecĭ saŭ apusenĭ aĭ ostașilor, cum se vede din convorbirea, pomenită, a luĭ Miron Costin cu terzimanul Panaiotachi. Pentru Severin, dacă e o repetiție, se trimete la întăia mențiune („de care și maĭ sus s'a pomenit“). Contrazicere nu e, pentru că aicĭ numaĭ „tîrgușorul Severinul“ (deși nu înțelegem bine în ce sens poate fi întrebuințat acest cuvînt) e făcut de Sever. Și, aicĭ, e *citația din Bonfiniu*, nu părerea proprie a autoruluĭ.

Interesant e și locul unde, adăugind mult la datele poemeĭ, Miron Costin spune că piatra cu inscripția luĭ Sever e adusă la Galațĭ, la biserica „Diiĭ“: e biserica Precisteĭ, făcută în adevăr de negustorul Teodor și refăcută de Dia și Șerbul, feciorĭ luĭ Coman din Brăila (v. *Inscripții din bisericile Românieĭ*, II = *Studiĭ și doc.*, XIV, p. 339 și urm.; apoĭ XVI, p. 226; Melhisedec, *Notițe*, pp. 311-6). E iarăși legătura cu expedițiile din 1672-3. Dacă se vorbește de banul luĭ Ioan-Vodă cel Cumplit aflat „maĭ gios de Roman, iară la năruitura uneĭ cetățĭ“ (Giurescu, p. 46, nota), cetatea de lîngă Roman e pomenită și în poemă, *l. c.* Miron Costin avea moșia Bărboșiĭ lîngă Roman.

www.dacoromanica.ro

În cap. VI (la d. Giurescu : V), nu e nicĭun punct de vedere inferior celuĭ din poema polonă : și aicĭ descălecarea Principatelor se face, de o parte din munțiĭ Maramurășuluĭ, de alta din aĭ Oltuluĭ (pentru a explica numele polon de *Moltan*, pe care îl derivă din *Oltean*, cu *M* adaus !). O parte din explicațiĭ a fost și maĭ sus, și s'ar putea întrebuința argumentul de la capitolul V pentru a tăgădui și aicĭ o autenticitate care e, totuși, indiscutabilă. A se compara tot ce privește numele, cu însemnarea luĭ „știĭ românește, scis romanice", și în această lucrare românească, p. 48, și în poema polonă, p. 165[1]. Partea despre port apare aicĭ însă întâia oară.

Partea eliminată de d. Giurescu din capitolul ultim (penultim în alte ediții) are exact același stil, cu trimeterĭ în urmă, iar cuprinsul e ca în cîntul II din poema polonă. E aceiași copiare a luĭ Topeltin, aceiași luptă cu „basnele" predecesorilor. Nu e, ferească Dumnezeŭ, stilul de pedant al luĭ Nicolae Costin, iar la ceĭlalțĭ fiĭ, modeștĭ boierĭ cari n'aŭ scris nimic, cari probabil nicĭ nu știaŭ polonește *(mă întreb chiar : Nicolae știa el polonește, căcĭ învățase numaĭ la Iesuiții din Iași?)*, nicĭ nu e de gîndit.

Se adaugă, după izvorul știut, rînduri despre mese și îngropărĭ.

Aș sta la gînduri și dacă se poate suprima ca interpolat capitolul numerotat obișnuit VII. Nepotrivirile cronologice privitoare la Traian s'ar explica prin alt izvor și lipsa uneĭ revisuiriĭ. Este până și greșala „Herțeg și Făgăraș" din poema polonă, și tot (p. 163) retragerea „la Maramurăș, pe la Giurgiov (Gurghiŭ, dar așa e în ambele locurĭ) și pe la Ciuc". Socotelile de cronologie sînt însă nouă.

Ultimele rînduri să fie un adaos datorit aceluĭ ce a presintat cartea, care ar fi neisprăvită ? Mă îndoiesc iarăși. Doar e vorba — o spune titlul — de „descălecatul țăriĭ d'intîĭ și a neamuluĭ moldovenesc". De aicĭ înnainte era să înceapă însă, cum e titlul cîntuluĭ al treilea din poemă, „*a doua* descălecătoare a Moldoveĭ" — poate „și a Țeriĭ-Românești" ca acolo —, dar aceia n'a maĭ fost scrisă.

[1] Și d. Giurescu a observat asămănările, care există și cu tratatul polon în prosă, dar d-sa crede că se poate admite un interpolator care, după izvoare polone, tot ale luĭ Miron, să adauge la această operă. Noĭ nu-l putem admite, fiindcă ar fi un cas unic în literatură.

www.dacoromanica.ro

Să semnalăm, în sfîrșit, între pasagiile restituite, acela care zice despre neospitalitatea unor Munteni: „nu știu din ce Munteni, o samă, s'aŭ abătut puțintel din această hire“ (p. 15). Acela în care se citează, ca paralele cu cele românești, cuvintele italiene: delle, di, della, voi, Vossignoria (trebuie scris așa, și nu, „vo signoria“) (p. 16). Trimeterea „la Zatocenie, în urgie la Siberia“ din Kogălniceanu, p. 11, se explică aicĭ cu totul altfel: „de trimit la zatocenie, adecă urgie“ (Giurescu, p. 16) (de la *zatocenie*, vine cuvîntul, întrebuințat în Moldova, *a zatocini*, a năcăji). Altă interpretare importantă: neînțelesul „Iobzeg“ (Kogălniceanu, p. 15; ed. Urechiă n'o am la îndămînă) prin Iuzbeg (= Tatariĭ Uzbegĭ); în loc de „Hambesĭ“ e „Habesĭ“ (Abisinienii). P. 30: „cetățuia“ (nu: „o cetate“) „năruită la Galați“. P. 38: în loc de: „cum zic aceĭ istoricĭ“, cum zic „aicea mano“ (nu aicea „mano“) țigănește“. Interesantă nota marginală din ms. de la Petersburg despre Troianul din Banat de la Bacĭca (p. 40, nota). La p. 44 nota marginală care deosebește cele două Chiliĭ.

La descrierea antichităților de la Galați (p. 46, nota) se arată moneda aflată de pîrcălabul Tudorĭ. Puțin mai departe, după Herodot, se înseamnă cetatea Taifalilor din Ținutul Lăpușneĭ *(ibid.)*.

Cîteva observațiĭ de detaliu: „pavățăă“ pentru *pavăză*, la p. 7 și aiurea, mi se pare dubios. Cavație = Covacciocius e Kovacsöcsy (unul, Wolfgang, cancelariŭ ardelean în epoca luĭ Mihaĭ Viteazul). La p. 47 nu poate fi „Turciĭ, de pre locul lor Turhistan, de pre capul lor cel d'intîĭ: Osmangic, Otoman, Osmanlîĭ“ (Osmangic ar fi *un loc*; Otoman n'a fost niciodată numele luĭ Osman), ci, ca în alte ediții: „Turciĭ, etc., Osmangiĭ, Otomanĭ, Osmanlîĭ“. La p. 51 „Agghel“ nu trebuie cetit: „Anghel“?

Altfel, pentru exactitatea perfectă a lucruluĭ săŭ științific, sîntem și acuma datorĭ cu cea maĭ deplină recunoaștere d-luĭ Giurescu, a căruĭ conștiință minuțioasă nu poate fi întrecută.

N. Iorga.

* * *

I. Minea, *Din trecutul stăpîniriĭ românești asupra Ardealuluĭ: pierderea Amlașuluĭ și Făgărașuluĭ*, Bucureștĭ, 1914.

De fapt, d. I. Minea, un Bănățean, funcționar la Arhivele Statuluĭ, dă aicĭ resultatul cetirilor și reflecțiilor sale maĭ îndelungate asupra legăturilor Țeriĭ-Românești cu Ungaria în veacul al

www.dacoromanica.ro

XV-lea. E vorba de multe, de foarte multe lucruri, de atîtea, încît „de mulți copaci nu se vede pădurea".

Dar asupra multor puncte d-sa aduce izvoare neîntrebuințate, considerații noua și, oricum, un îndemn viu către discuții ulterioare.

Începînd cu acea răscoală lăgărășeană din 1456 pe care o pomenește o scrisoare a lui Hunyady, autorul trece la tulburările sociale ardelene din același an, la predicațiile lui Ioan de Capistrano, la prinderea Vlădicăi românesc din părțile Hațeguluĭ și la arderea caselor lui din Inidoara, la prigonirea popilor sfințiți de acest Ioan de Caffa (după „Almanahul societății istorice și arheologice din comitatul Inidoarei", în ungurește, anul 1900, p. 140; vom reveni într'un memoriu la Academia Romînă). Cu acest prilej notează și pe protopopul Petru de la Inidoara în 1456, după *Történelmi Tár,* 1911, pp. 194-5.

Toate acestea nu privesc Făgărașul și Amlașul, dar sînt noua și interesante. Apol d. Minea urmărește cele d'intăiu timpuri ale stăpînirii românești în aceste părți. Pentru d-sa e admisibilă teoria d-luĭ Onciul că ele s'au reunit cu Țara-Românească încă de pe la 1300; noi credem că pentru întăia oară au fost date de Ludovic-cel-Mare, care le-a constituit ducat după exemplul rudeĭ sale din Franța, Ioan-cel-Bun, față de fiiĭ luĭ. Cîtva timp se urmărește subiectul făcîndu-se observațiĭ ingenioase, ca aceia că episcopatul ortodox al Severinuluĭ era menit să combată propaganda catolică în aceste regiuni (mai bine: să înlocuiască pretențiile ierarhice ale catolicilor), orĭ ca dovedirea falșității documentuluĭ din 1374 (p. 12, nota 18), orĭ nota la a doua soție a luĭ Radu I-iu (p. 13, nota 24), orĭ cea despre posesiunea Severinuluĭ de Domnul muntean la 1385 (p. 15). Mai departe d-sa încearcă a fixa (p. 16, nota 29) că după dreptul vechiu succesoral urmă la tron fratele, și ajunge a demonstra că vestitul act din 1389 de la Mircea e posterior anilor 1402—3 (*ibid.*, pp. 17—9, nota); și pentru hrisovul luĭ Vlad din 1432 (d-sa propune: 1437) o bună analisă, la p. 19. În ce privește actul din 18 Iunie 1438 (?) (v. p. 22, nota 42), Szabó ca și mine am întrebuințat același original de la Brașov (decĭ nu e în Hurmuzaki, XV o copie), dar el a transcris în cuvinte o dată care în original e în numere latine, ca în ediția mea, unde, totuși, data mi s'a părut, supt raportul paleografic, dubioasă: să fie XXXIIIj-o, în loc de XXXVIIj-o? La cetire nu

www.dacoromanica.ro

mi s'a părut. D. Minea obiectează însă că răscoala Făgărășenilor a fost în 1433—4 și încearcă a o pune în legătură cu evenimente din viața Romînilor vecinĭ (pp. 22—3). Cînd apoĭ pentru actul din 6 April 1456, pe care l-am dat în Hurmuzaki, XV, se pune egalul, trimețînd la ediția din vol. II (pp. 70 - 1), d. Minea uită să spuie că ediția din „Transilvania" de la 1873 e supt toate raporturile insuficientă, așa încît retipărirea se impunea.

O petrecere a luĭ Hunyady fugar în 1444 la mănăstirea Tismana numaĭ pentru că întărește privilegiul unguresc al mănăstiriĭ (p. 25 și nota 46), n'aș admite-o. Foarte bune știrĭ și conjecturĭ despre uciderea luĭ Vlad Dracul de către acelașĭ Hunyady în 1447, pp. 26—27. Orĭcît ar părea de greŭ să se identifice Vlad cu Vladislav și cu „Radozla", pomenit așa, nu putem admite o întreită persoană domnească în acest moment (pp. 28-9). D. Minea resolvă însă chestia, care Vlad-Vodă a murit la Băltenĭ: e de sigur Călugărul (p. 27, nota 53). Un alt excurs folositor e nota 69 despre legăturile de familie dintre dinastia munteană și vestitul prelat ungar Nicolae Olahus. Interesantă și scrisoarea din *Történelmi Tár*, 1901, pp. 164—5, care constată că Hunyady făcuse la Chilia o biserică pentru Franciscanĭ (Minea, p. 38). Pănă și asupra luptelor peste Dunăre ale luĭ Hunyady în 1454 se poate găsi aicĭ, p. 41, ceva maĭ mult decît pănă acum, dar i-a scăpat d-luĭ Minea din vedere povestirea și bibliografia din a mea *Gesch. des osmanischen Reiches*, II, p. 61 și nota 3. În Septembre 1455 se credea că el va trece în Țara-Românească orĭ în Moldova (după *Tört. Tár, l. c.*, p. 182, Minea, p. 42). Nu înțeleg însă cum s'ar fi chemat „Saan" o insulă din fața Severinuluĭ, Ada-Calè orĭ alta (p. 43, nota 87), și e vorba în document de o *cetate* (eŭ n'am identificat cu „Bran", ci am întrebat dacă această identificare, pur paleografică, e saŭ ba posibilă). Asupra uciderĭi luĭ Vladislav la Tîrșor am arătat îndoielĭ în ediția luĭ Constantin Căpitanul, p. 18, nota 1.

Pentru Vlad Țepeș se dă pe alocurea o povestire nouă (p. 48 și urm.), plină de fapte din Ardealul vecin (scrisoarea din Hurmuzaki, XV, p. 47 poate fi și din 14 Februar dacă Papa e Grigorie al II-lea; și al treilea Grigorie e onorat ca Sfînt; cea din 3 Mart 1458 *nu* e și în Hurmuzaki, II[3]). Pentru răscoala luĭ Vlad Țepeș contra Turcilor trebuie întrebuințat maĭ mult fragmentu de cronică italiană ce am dat în *Acte și fragmente*, III.

www.dacoromanica.ro

Restul e, în schimb, expediat grabnic. Indicații prețioase nu lipsesc însă. Astfel aceia, din izvor unguresc, că, la fuga sa din țară, Constantin Basarab încredință, la 1658, armele sale boierului din Berivoiĭ-Marĭ. Pe p. 74 și urm. se tratează și chestia așa-zisei vasalități a Domnilor noștri către Ungaria. **N. Iorga.**

* * *

Max Heinrichka, *100 Jahre deutscher Zukunft,* Leipzig 1913.

Supt forma judecății critice pe care ar putea-o rosti cineva peste o sută de ani despre stările actuale din Germania, autorul semnalează causele relelor existente în societatea germană: materialism socialist, separatism catolic al „centrului", lipsă de scop a liberalismului, localism strîmt. Fabrica prin produsele ei grandioase revoluționează viața materială, dar desorientează pe cea morală: un epicurism greoiu și crud pătrunde și stăpînește pe toți: să cîștige bani și să *guste* viața! „Lume materialistă, plină de prefăcătorie și încredere în sine peste măsură, de miserie și nevoie, dar și plină de trufie: cu cît mai strălucitoare în afară, cu atît mai săracă în lăuntru" (p. 11). Totală lipsă de intimitate sufletească. Manie de a legifera, de a reglementa pentru a crede că *prin aceasta* a dispărut răul. Sînt așa de multe prescripțiile, încît nu le mai știe nimeni decît juristul, stăpîn deci al tuturora. I se pare autorului că mașina Imperiului merge une ori cam greu din nevoie de a cruța separatismul încă așa de vivace.

În relațiile cu străinătatea, trei probleme: panslavistă în Ost, pangermanistă în centru, colonială în Vest. Se spun lucrurile cunoscute despre marile conflicte (Germaniei îi trebuie germanismul în Austria și drum la Mediterana) și se prevede războiul (pp. 17-8): se teme că interesele ei slave ar împiedeca Austria de a sări în ajutorul Germaniei atacate. Italia dorește provinciile locuite de consîngeni ale Austriei („dar Germania nu putea să lase ea însăși, la o sfărîmare a Austriei, teritoriile adriatice pretinse de Italia; îi trebuie anume, în acest cas, Trieste ca port, pentru că de aici se atinge mai ușor Asia Orientală"; p. 20).

Autorul imaginează un război anglo-german, pe care nu-l credea așa aproape. Anglia l-ar provoca. *Italia ar rămînea neutră* (p. 29). Rusia are a face numai cu Austria. Lupta decisivă se dă pe Mare: cea d'intăiu bătălie, lîngă Heligoland, e o înfrîngere

www.dacoromanica.ro

germană (p. 31). Se debarcă însă trupe germane în Anglia *(ibid.)*. Multe corăbiĭ englese pier prin mine. Franța lucrează în Mediterana. Ofensiva francesă e răspinsă. Sîrbĭ și Muntenegrenĭ sprijină pe Rușĭ. Atacul slav e însă „întru cîtva răspins".

Dar victoriile germane 'n Anglia impun pacea, la Haga (Olanda e aliata Germanieĭ). Englesiĭ plătesc 12 miliarde de mărcĭ și cedează Canada Germanieĭ; 2 corpurĭ de armată germană vor sta 10 anĭ în Anglia (p. 34). Rușĭ și Germanĭ nu s'aŭ încăierat însă. Austro-Ungaria se dovedește incapabilă de a se menținea. Bulgaria și Romănia staŭ neutre (p. 35). În Tripla Alianță, Olanda iea locul Italieĭ.

Într'un tărziŭ, conflict cu Austria: pierzînd Canada (in ipotesa autoruluĭ), li trebuie Germanilor un domeniu colonial noŭ. E acesta. Dar pretextul e apărarea Germanilor din Monarhie. Rusia ocupă Galiția; Sîrbiĭ și Muntenegreniĭ Bosnia și Herțegovina. Ungurĭ se predaŭ, cu condiția uneĭ noŭă uniunĭ personale. Italia e răspinsă. Franța iea Belgia, Germania Luxemburgul.

Dacă nu e aicĭ profeție, e în multe privințĭ revelarea unor sentimente care nu se exprimă în altă formă. **N. I.**

* * *

G. Zagoriț, *Din trecutul Ploieștilor: Monumente istorice, o cronică inedită, brazda luĭ Novac* (Bibl. „Romănia Viitoare", director D. Munteanu-Rîmnic), Ploieștĭ, 1914.

„Rod al uneĭ muncĭ de maĭ multĭ anĭ de zile", cărticica aceasta, care poate servi de model pentru alte monografiĭ orășenești, vădește ostenelile cinstite care aŭ produs-o. D. Zagoriț a înțeles — ceia ce înțelege prea puțină lume, și maĭ ales domniĭ profesorĭ de istorie, cari se plîng că n'aŭ ce lucra „în provincie"—ce folos pot aduce cercetările în Arhivele orașelor (care maĭ toate încep la Regulamentul Organic, decĭ *aŭ materia pe o sută de anĭ aĭ prefacerii noastre totale)*, și asupra monumentelor din cuprinsul lor și din vecinătate (fără a maĭ vorbi de scotocirea documentelor pe la particularĭ, unde sînt). Pe 20 de paginĭ se dă un resumat din ce se poate ști despre bisericĭ, edificiĭ publice, case private, etc. Dar evident că s'ar putea spune cu mult maĭ mult lucrîndu-se stăruitor în Arhive.

Se semnalează însă o sumă de monumente istorice în județ: ruinele palatuluĭ luĭ Mihaĭ Spătarul Cantacuzino (p. 20), la Coslegĭ casele bălăcenești cu biserica (nu se dă inscripția), la Rîfov ca-

www.dacoromanica.ro

sele cantacuzinești și biserica, la Popești lui Antonie-Vodă ruine de case (p. 21), la Stănceștĭ rămășițe din vechea biserică (p. 24), la Mărgineniĭ-Pîrliții, crucea din vremea luĭ Mateĭ Basarab și ruinele caseĭ Cantacuzinilor (p. 26).

Brazda luĭ Novac e un lung studiu de arheologie romană, ale căruĭ conclusiĭ sînt discutabile, dar care e bine scris.

În sfîrșit însemnările de cronică ale preotuluĭ N. Ioachimescu (care învățase pictura la Roma; e tatăl d-luĭ I. Papiniu), despre cele ce s'aŭ petrecut în mahalaua luĭ de la 1814 încoace. În notă pentru întâia oară se întrebuințează dosare de-ale isprăvnicatelor, păstrate în Arhivele Statuluĭ.

Se adauge și o foarte bună hartă a județuluĭ, de locotenentul Zagoriț, el însuși un scriitor, în domeniul istorieĭ militare.

N. Iorga.

* * *

G. M. Ionescu, *Istoria Mitropolieĭ Ungrovlahieĭ*, vol. II, 1708-1787, București, 1914.

De ce stăruie d. G. M. Ionescu, al căruĭ zel s'ar putea cheltui cu folos în editări de texte și în lucrări mărunte, să scrie opere pentru care pregătirea-ĭ lipsește, din nenorocire, așa de mult? Și de ce nu părăsește sistemul de a reproduce literal din autoriĭ citați, fără a pune semnele de citație obișnuite și datorite? Un exemplu: la pp. 19-20 tot pasagiul de la „Nu este nicĭo dovadă" până la „bizantine" (fața toată) e copiat — dacă autorul și-ar da samă că e nepermis procedeul săŭ, am întrebuința calificația de: plagiat — după a mea *Istoria Bisericiĭ*, I, p. 13. Și totuși la mijloc se înfige un citat din d. Onciul! De acolo înnainte se reproduce, rînd pe rînd, după d. Onciul, *Originile Principatelor*, p. 143, până la „țara sa". Ca formă-ĭ aparțin autoruluĭ doar pasagiile informe în care se luptă cu „papistașiĭ", Iesuiții și Greciĭ și altele de acelașĭ fel, orĭ extrase informe din Arhivele Statuluĭ (p. 322 și urm.). Cea maĭ mare parte din p. 25 e din cartea mea citată, vorbă de vorbă, fără niciun semn de citație. Și așa maĭ departe.

Să maĭ pomenim curiozitățĭ ca aceia că fugariĭ grecĭ din Constantinopol sînt pușĭ să vorbească franțuzește (pp. 33-4), că memoriul mieŭ despre Muntele Athos e utilisat după gazete, că acela despre legăturile luĭ Vasile Lupu cu Patriarhia din Constantinopol îĭ e total necunoscut, că o mare parte din citațiĭ sînt

www.dacoromanica.ro

de împrumut (așa e la p. 61, unde textul meŭ e anexat pur și simplu, cu note cu tot; așa e și la p. 71, unde autorul n'a verificat măcar citațiile mele, etc.)? Cu sistemul acesta de sigur cartea e bine informată, erudită și chiar bine scrisă, de și stilul variază necontenit, după autorul copiat.

N'aș fi scris aceste rînduri, fiindcă e de la o bucată de vreme la noi obiceiul, care însă permite lățirea erorilor între ceĭ neștiutorĭ, de a se tăcea asupra cărților fără valoare. Dar autorul pune prețul de 7 leĭ uneĭ lucrărĭ de 376 de paginĭ cu cîteva planșe detestabile; el are de sigur speranțele sale de a o desface prin niscaĭva protopopiĭ, el cere și capătă, fraudulos (dacă există conștiința), sprijinul I. P. S. S. Mitropolituluĭ Primat și candidează la o catedră universitară.

Atuncĭ și luĭ și publiculuĭ trebuie să i se spuie lămurit acestea. Tăcerea nu păzește moralitatea. **N. Iorga.**

* * *

M. Theodorian-Carada, *Vasile Lascar, 1852—1907*, Bucureștĭ 1913.

Puținiĭ din oameniĭ noștri politicĭ s'aŭ învrednicit după moarte de o biografie, răzimată pe hîrtiile rămase de la dînșiĭ, din partea vre-uneĭ rude pioase orĭ a unuĭ prețuitor statornic. De și n'a stat în cele d'intăiŭ rînduri ale oratorilor orĭ dătătorilor de direcție, Vasile Lascar a avut acest noroc. Și biograful săŭ e un scriitor de talent, d. M. Theodorian-Carada.

Cartea are însemnătate istorică. O avea și fără să se puie în fruntea eĭ fantasiĭ genealogice „bearnese“ și bizantine: trebuie să se spuie odată că asemenea ambițiĭ, care umplu mințile oamenilor de Comneni, de Laskaris ș. a. m. d., sînt de-a dreptul ridicule. Nicĭ cu acel Lascar din suita luĭ Napoleon n'are nicĭo legătură fiul boierinașuluĭ Serdarul Emanoil Lascar. După mamă Lascăr era din neamul Urdărenilor. Interesante amintirĭ despre ce era liceul din Craiova supt latinisantul Fontanin, care a umplut lumea cu Pretorienĭ, Pictorienĭ, etc. Numele filosofuluĭ frances Caro nu se scrie „Carro“ (p. 13).

Venind la viața politică a luĭ Lascar, d. M. Theodorian crede că ar fi fost bine ca încă din 1877 să se fi proclamat regatul romîn (p. 23; se știe că Milan al Serbieĭ a fost proclamat rege, în mijlocul înfrîngerĭĭ, dar n'a primit titlul). O foarte bună caracterisare a persoaneĭ și guvernărĭĭ luĭ D. Brătianu, pp. 24—5.

www.dacoromanica.ro

Asupra causelor rupturiĭ dintre I. C. Brătianu și Rosetti, p. 26 și urm. La discuția reformeĭ electorale, Lascar e pentru cele treĭ Colegiĭ, dar nu pentru votul cu bile propus de Boierescu (p. 31). Insuccesul moral al reformeĭ, p. 35 (*quid leges sine moribus?*, zicea cel vechiŭ). Asupra decepțiuniĭ tinerilor liberalĭ (dintre cari singur Al. Djuvara se întoarse înnapoĭ), p. 37. Pentru încercarea de la Februar 1888 a unuĭ Guvern Dimitrie Ghica-Kogălniceanu, p. 39. Portretul, puțin simpatic, al luĭ Gh. Pallade, pp. 46—7; al luĭ Aurelian și colegilor săĭ de „drapelism", pp. 54—5. Largă și interesantă expunere a chestieĭ Ghenadie, p. 48 și urm.

O serie de acte privitoare la trista afacere Ghenadie, acte de incultură lacomă, de șiretenie bizantină la alțiĭ, dese orĭ de lipsă de hotărîre și curaj la oameniĭ Guvernuluĭ, se adaugă la interesanta cărticică. N. I.

* * *

K. Lamprecht, *Deutscher Aufstieg, 1750-1914, Einführung in das geschichtliche Verständnis der Gegenwart, zur Selbstbelehrung für Jedermann, zum Gebrauche bei Verträgen und zum Schulgebrauch*, Gotha 1914.

Înnainte de a se ocupa de ultimiĭ o sută cinzecĭ de anĭ, cum îĭ e planul, marele istoric german atinge trecutul întreg al națieĭ sale, pe care-l împarte în treĭ perioade despărțite prin datele de 500 și 1450. În spațiu se constată: rătăciriĭ, așezare, consolidare, expansiune spre Ost, emigrație contemporană. În ce privește condițiile de istorie universală: influențe culturale antice prin Roma, comunitate supt acest raport cu Slaviĭ din Vest, inferioritate în ultimele manifestăriĭ ale culturiĭ (gust, modă, politeță, etc.) față de națiile romanice occidentale, dar superioritate morală. Ca desvoltare proprie: veche cultură admirată de Tacit, artă străveche norvegiană, intimitate religioasă maĭ pronunțată, inițiativa Reformeĭ.

Partea vie din trecutul german nu începe acum cu Luther, ci cu generația de la mijlocul veaculuĭ al XVIII-lea. O întâie perioadă duce până la 1880; în ea se deosebesc: „epoca de sensibilitate și *„Sturm und Drang"*, a absolutismuluĭ; aceia a „clasicismuluĭ, romantismuluĭ și luptelor de libertate"; a realismuluĭ și mișcăriĭ de unitate (—c. 1850); a epigonilor (— 1871).

Dar, în afară de plan, sînt multe observațiĭ ingenioase: pp. 4-5

www.dacoromanica.ro

deosebirea între cultura Ostasiei, cu un singur izvor, și cultura, resultată din amestecuri felurite, a Europei; pp. 7-8, constatarea faptului că rătăcirile germane *nu încep de fapt* la data cînd le semnalează izvoarele latine și grecești pentru că atingeau liniștea Imperiului și că ele se opresc numai odată cu potolirea Normanzilor, abia în veacul al XI-lea; p. 8, că alcătuirea poporului german se face odată cu așezarea lui și că numele comun apare abia în veacul al X-lea și al XI-lea; p. 9: că orice coloniști decad cultural, dar se desvoltă economic și politic mai iute, pentru că ei au mai multă libertate; pp. 22-3, guvernarea după idealul biblic a principilor din epoca Reformei; apoi adăugirea la acest model de elemente luate din humanism și raționalismul lui Descartes-Leibnitz, care înrîurește și asupra lui Frederic-cel-Mare: de la 1750 „națiunea“ apare și cîștigă teren; Statul se „naționalisează“, pănă la „democratisarea“ noastră (p. 23); apare opinia publică și-și cere jurnalele; p. 26: că de la 1750 înnainte se adaugă la concepția Statului motive „universale“. **N. I.**

* * *

Elie Dăianu, *Eminescu în Blaj, amintiri de-ale contimporanilor*, Sibiiu 1914.

Eminescu pare să fi stat la Blaj numai cîteva săptămîni de primăvară în 1866, venind prin Bicaz. Pietatea pentru Aron Pumnul, iubitul lui profesor, îl aduce la locul unde se formase sufletul acestuia. A lăsat amintirea unui zelos cetitor și a unui recitator talentat: îi plăcea să zică din Alecsandri. A luat parte la adunarea din August 1866 a „Asociației“. Neizbutind la grecește, plecă. A trecut prin Sibiiu, unde l-a îmbrăcat răp. N. Densușianu, prin Rășinari și prin salvatoarea „vamă a cucului“. Cîteva versuri pe cartea unui coleg, iscălite „M. G. Eminescu din Ipotești“, p. 33. **N. I.**

DOCUMENTE.

Un descîntec datat.

Craiu nou, Craiu nou, Craiu nou, cunună de diiamantu, petre scumpi, lună luminată, tu ești înu ceriu și vezi și pre pămîntu, eu, Enachi, Safta, Ștefanu Miclescu (?), împreună cu casa noastrî, nu pu-

www.dacoromanica.ro

temu să ne odihnimŭ înŭ casa noastră, nicĭ putem să ne stăvimŭ cu dobitoacea înŭ umbra casăĭ noastrea, nicĭ noĭ nu putemŭ să trăimŭ cu oameniĭ, ca lupulŭ ziua înŭ satŭ, ca măța cu căinile, ca voghiulŭ zioa, ca pasările ceriuluĭ, ca calul cu albinele, ca șoricile cu mița, ca gărgăunile cu omulŭ, ca șarpile cu drumulŭ, ca moara neferecată, ca tălhariulŭ vestitŭ, ca curva la pustiiŭ, ca doaă sabiĭ într'o tiacă, ca rața la uscatŭ, ca oile cu lupulŭ, ca lupulŭ cu târgulŭ, — așè noĭ nu putemŭ să ne odihnimŭ înŭ casa noastră de pizmașulŭ, dușmanulŭ, de răulŭ faptuluĭ. Lună luminată, tu eștĭ înŭ ceriŭ și vezĭ și pe pământŭ; noĭ ne vomŭ culca și ne vomŭ hodini, iarŭ tu să nu te culcĭ, nicĭ să te odihnești; să viĭ la casa noastră și să rădicĭ totŭ faptulŭ din olaturile casăĭ noastre și di suptu pragulŭ casăĭ noastre și dinŭ capulŭ nostru și dinŭ ocolulŭ vitilorŭ noastre și dinŭ toate căte săntŭ ale noastre. Lună luminatî, faptŭ cu gătlanŭ de lupu, faptŭ cu icre de broască, faptŭ cu urmă de cerbu, faptŭ cu urmă de măță și de căine, faptŭ cu rumăgăturî de sfredelŭ, faptŭ de măncătură de căine, faptŭ de măncătură de cariŭ, faptŭ cu argintŭ viŭ, faptŭ cu sudoare de calŭ, faptŭ cu șărpe, faptŭ cu părŭ de ursu, faptŭ cu icre de broască, faptŭ cu sagnă de calu, faptŭ de noaă niamurĭ, faptŭ de noaă feluri. Lună luminată, vino cu ucenicĭĭ tăĭ și ne curățește pre noĭ de totŭ faptulŭ dinŭ casa noastră, și caută pre celŭ ce ne-aŭ făcutŭ noaă faptulŭ, și, de va fi viŭ, să-lŭ ducĭ totŭ faptulŭ de la casa noastră și să-l lepezĭ înŭ olaturile casăĭ luĭ, înŭ plomădețu cu păine și în putena cu borșulŭ, în solnița cu sari și înŭ capul luĭ și înŭ casa luĭ și înŭ masa luĭ și înŭ agonisăta luĭ. Iarășŭ, de va fi mortŭ, să te ducĭ și să-lŭ puĭ pe mormântu luĭ. Iarŭ noĭ, robiĭ luĭ Dumnezeŭ, Enachi, Sanda, Ștefanŭ Miclescu (?), și înpreună cu toată casa noastră și cu dobitocile noastre, să rămânemŭ curațĭ și lămuriți, ca argintulŭ celŭ strecuratŭ, ca maica ce mi-aŭ făcutu, iarŭ faptulu să piei cum pere roa de soarea, să să ducă de pe capulŭ nostru și să să ducă pe capul celuĭ ce ni-aŭ făcutŭ noaă faptulŭ. Aminŭ, aminŭ, aminŭ. 1818, Ghen. 14.

Și, căndu veĭ vedè luna noaă, întăĭ să staĭ pe locu și să răpezĭ să aducă o păne începută și să cetești carte ăcasta de 9 orĭ, și să bei toțĭ, și să stropești vitele, și pe totu loculuĭ, și să o cetești în treĭ lunĭ noaă, și să fițĭ curațĭ; și așè vă viți izbăvi de faptŭ.

(Colecția d-luĭ G. Sion.)

Publicat de N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

NOTIȚE.

Un manuscript de traduceri din rușește.

În n-l de la 31 Decembre 1914 al „Gazetei Transilvaniei“ părintele Emilian Cioran înfățișează un manuscript de geografie necunoscut până acum:

„Manuscriptul e următorul: „*Gheografia ce s'aŭ tălmăcit pre limba rominească, de pe cea moschiciască, ce s'aŭ tipărit în Sfîntul-Peterburg, întru împărătească Academie a învățăturilor, la anii de la Hristos 1759. Și am scris eŭ, popa Savva Popovici de la Rășinari, Martie, a. 1785*“.

Manuscrisul pomenit cuprinde 84 de pagini. Întâiŭ ni se spune „ce este gheografia“. Urmează apoi 17 „table“. Întâia tablă „pentru rotogolul pământuluĭ“, trecînd apoi la descrierea *Europeĭ*, amintind pe scurt despre fiecare țară din acest continent. Despre Ardeal puțin amintește, spunîndu-ni că Ungaria se compune din maĭ multe *cnejiĭ*, precum: „*Cnejia Ardealuluĭ, întru care este Hermanstat, oraș mare. Cronstat saŭ Brașov, loc cu multă mulțime de oamenĭ*“.

Despre Romănia de astăzĭ cetim în manuscript: „*Acele țerĭ pe care le stăpînesc Turcii într'un loc cu Grecia în Europa, să numesc; Valahia, carea este cnejie, întru carea este Bucureștĭ, scăunie Domnuluĭ Valahieĭ (adecă a Țeriĭ-Românești), Moldavia, cnejie, întru carea este Iașiĭ, oraș de scăunie*“.

Despre celelalte continente, afară de Australia, în manuscriptul pomenit aflăm foarte puțin.

„Gheografia“ părinteluĭ Sava, scrisă la anul 1785, e cu litere cirilice de o rară caligrafie. Peste tot numaĭ cine a avut prilej să vadă vre-un manuscript de-al părinteluĭ Sava poate ști cît de frumos copiă și scria acest preot, încît la întâia privire crezĭ că sînt tipăriturĭ.

În legătură cu „Gheografia“ părinteluĭ Sava, amintesc că în acelașĭ volum manuscris aflăm și o poveste tradusă tot din limba rusă, anume: *Povestea năvăliriĭ și a încunjurăriĭ a mariĭ bătălĭ a Mareluĭ-Cneaz Dimitrie Ioanovicĭ samoderjețul a toateĭ Rusiĭ, împotriva celuĭ făr' de Dumnezeŭ și răuluĭ cinstitor Împărat al Tătarilor, Mamai,* pre carele cu ajutorul luĭ Dumnezeŭ la anul 1245 al bătăiĭ luĭ cneaz Dimitrie Ioanovicĭ cu Împăratul Mamai

www.dacoromanica.ro

al Tatarilor, pe cari în treĭsprezece mile de loc împrăștiațĭ era, de-abia aŭ ajuns să stea trupurile ca snopiĭ pe cîmpurĭ Tătariĭ morțĭ, și că în sfîrșit l-aŭ biruit, măcar cu îngîmfarea sa. Mamai, ca un mîndru era, întru nimica nu băga în seamă de o cnejie rusească, o Împărăție veche tătărească. Ci dar Dumnezeŭ mîndrilor li stă împotrivă, iară celor smeriți li dă dar. Această biruință s'aŭ făcut cu ajutorul luĭ Dumnezeŭ, precum să cunoaște din Istorie, cînd în oastea rusească să afla 399.000 de ostași iară în oastea tătărească păgînească se afla Tatarĭ 1.200.000.

Tălmăcitu-s'aŭ această istorie din limba rusască în cea românească prin toată cheltuiala mea: Popa Savva Popovicĭ ot Rășinarĭ, 1785, April 12. Capela episcopească."

Aceasta e introducerea „Poveștiĭ". După ce ni tălmăcește amănunțit lupta Rușilor cu Tatariĭ, pe 82 de paginĭ, urmează încheierea, pe care de asemenea o transcriŭ:

„Văzînd această minunată istorie, întru care scriem, la această bătălie 1.200 de miĭ de păgînĭ Tătarĭ și 253 de miĭ de creștinĭ ruși, care această bătaie aŭ fost la anul 1266, — care poate să socotească fieștecine, căcĭ, cîte bătăĭ s'aŭ făcut dintru începutul lumiĭ, nu vor fi pornit la o bătaie atîta mulțime de oamenĭ, precum aŭ pornit la această bătaie.

Aflîndu-se în istoriile ruseștĭ precum aŭ stăpînit spurcațiĭ Tătarĭ țara căzăcească anĭ 150, pănă cînd aŭ făcut Dumnezeŭ cel puternic de s'aŭ răscumpărat creștiniĭ din tirănia lor prin vrednicia mareluĭ slăvituluĭ viteaz cneaz Dimitrie Ioanovicĭ, carele întru aceștĭ anĭ cu mare tirănie aŭ stăpînit pe creștinĭ. Iară în vremile de acum mare milă aŭ făcut Dumnezeŭ cu pravoslavniciĭ creștinĭ ruși saŭ muscalĭ, că, din Mare-Cnejie, s'aŭ înnălțat la mare Împărăție, care în vremile de acuma nu era altă Împărăție maĭ puternică în toată Europa decît aceasta a Muscalilor."

Acte cîmpulungene.

În posesiunea d-luĭ general Spiroiu, fost deputat, și în Bibl. Ac. Rom. se află un caiet tipărit, de format mare, cuprinzînd, nu numaĭ actele cunoscute privitoare la drepturile Cîmpulungenilor, cu oarecare deosebirĭ [1], dar și o sumă de altele:

[1] În actul luĭ Leon-Vodă („Magazinul istoric", V, p. 334): Pătru p. Petru, Voevoda p. Voevod, Mechedin p. Menedic, Climea p Clímcea, Tîncavul p. Tîrcavul, răposatuluĭ Vădislav p. Vădislav. În al luĭ Mateĭ („Mag. ist.", p. 339): moștenilor p. moșnenilor. În broșură e sărit actul luĭ Mateĭ, pp. 342-3 (8 Dec. 7145).

www.dacoromanica.ro

În schimb avem: 1) actul luĭ Alexandru-Vodă din 31 Iulie 7076 pentru Funda și fiiĭ Voicuță, cu fiul Tincea, și Vitan, dîndu-li satul „Stesbeĭ pe Bughea“, după hrisovul luĭ Vintilă-Vodă (p. 6).

2) Actul din 9 August 1800 a luĭ Radu sin Dumitru Blegu „dumnealor oroșanilor cîmpulungenĭ“, care dă pe 60 de talere „hrisovul de cuprinderea moșiilor ce aŭ avut în hotarul orașuluĭ, aflîndu-se vechiŭ oroșan din moșĭ, strămoșĭ luĭ, încă și în munțĭ“, tatăl săŭ, care „se înstrăinase în Țara Nemțească“.

3) „Listă de numele celor iscăliți în zapisele vînzării cu arendă a venituluĭ munților orașuluĭ Cîmpulung de la 1787 pănă la anul 1824.“ Nume extrem de interesante (Micudă, Tonghioiu, Frățiloiu, Vlăicuț, Moloiu, Pochină, Pepenel, Cîrjă, Buduluca, Rățulea, Patraulea, Pîrgoiu, Mintoiu, Zgaia, Ciorbencea, Boacă, Heroiu, Mendea, Cazar, Șaiu, Goznea, Măgăreață, Cărăbea, Gîrniță, Tărcău, Dudulea, Zimbrociŭ, Hodorogioiul, Zidăroiu, Bendea, Boncănel, Buică, Beznea, etc.).

4). Învoiala luĭ „Nicolae județul Cocoșoiul, al orașuluĭ Cîmpulungul, dinpreună cu toțĭ orășeniĭ mieĭ cîmpulungenĭ“, cu „Ungurenĭĭ streinĭ, din sloboziile ce sînt șezătorĭ cu casele lor pe moșia din cîmp a orașuluĭ“, carĭ-șĭ pasc și vitele acolo, supt grija unuĭ „ispravnic za Ungurenĭ“ străinĭ, ca să dea „claca caselor lor“ și „dijma din bucatele ce fac pe moșia orașuluĭ“ și pentru pășune 40 de banĭ pe an, neluîndu-se mielul „de odaie, cînd vin din jos cu oile de la vale i primăvara și le trecea ducîndu-le pe la casele lor pentru tuns“ (14 Ianuar 1785).

5) Jalba orășenilor din 1804, pentru că moșia lor se privește ca domnească și fac și alțiĭ „case, ogrăzĭ și altele“, „mîncînd-o cu totul“ „biata moșie a orașuluĭ“, nedînd claca și dijma (Sterie județ).

Cercetarea arată că vechile hrisoave s'aŭ întărit la 7225; se face pe voia orașuluĭ.

Se reproduce hrisovul din 20 Mart 1794 al luĭ Alexandru Moruzi: scutire de vămĭ, oprire de străinĭ, cumpărare reciprocă, judecata orășenească, scutire de fumărit pentru pește, dînd o ocă la mănăstire, de ierbărit la vitele tăiate în oraș și „la scaunele de case care pune toamna în dealul cu viile“, de ciohodărit, de 1000 de porcĭ pentru Brașov, de cotărit pentru „mătase și altă neguțătorie pe la tîrgurĭ“, monopolul vinuluĭ și al încărcăriĭ de

www.dacoromanica.ro

marfă, fixarea la dijmărit și oierit de 30 de bani poclon și un prînz pentru slujbași, înlăturarea negustorilor străini, otaștina veche și părpăr de 12 bani de cramă, vadra „din zece una“ la viile din Dealul Piteștilor, pe „moșia Raduluĭ-Vodă“ și la Ciocănești, a Nucetului; vînzare liberă de vin la crămĭ, posesiunea munților „din descălecătoarea țerii“ scutire de fîn, lemne, caĭ de olac „pentru ispravnicĭ“.

6) Cîmpulungenii arendează pe treĭ anĭ „mărginile orașuluĭ“ luĭ „Nicolae proin județ, Grecul“, cu 200 de talerĭ pe an, cu clacă, dijmă de cînepă, fîn, etc. Va lua acest venit el, — și pentru trecut.

7) Arătarea din 2 Ianuar 1806 pentru plîngerea „satuluĭ Voinești-de-jos și cu toți streiniĭ ungurenĭ ce șed pe moșia orașuluĭ Cîmpulung“ (Valea-Mare, Valea Bărbușa, Ocheștiĭ, Mărcușul), că aceștia calcă, *simfonia* de acum 20 de anĭ, cînd se prevăzuseră numaĭ 40 de banĭ pe an. Se vede actul din 13 Ianuar 1785, care fixà pentru Ungurenĭ acea sumă, „iar Vălimărenii, ce se numesc pămîntenĭ“, 30. Orașul n'o recunoaște. Armașul Bănică arată contrariul.

Orășeniĭ plîngîndu-se că se fac clădirĭ, se strîng actele la 12 Mart. Socotelile înseamnă din partea adversarilor „cașurĭ de peschișurĭ la Bucureștĭ“, „cinstĭ pe la Logofețĭ în Bucureștĭ“, „plocoane în Bucureștĭ“, „peșcheșurĭ pe la judecătorĭ“, „leturghiĭ ca să ajute Dumnezeul Dreptățiĭ“. Între eĭ, Peștină, Șendroiul, Șindrilarul, Zărnescu, Onea Ungureanul, Oprea Iuga cu „două căminurĭ“, Șendroiul, Inarul, Țuțuianca, Curea, Vișoiu, Stoica Ureche, Iobuleasa, Lațcu Lazea, Stanciu Chioveanul, Radu Chică, Badea Bivol, Uleia, Lupoiu, Falcă, Mleică, Bilcă, Puicuș, Eriminu, Căruță, Erișanul, Poca, Țigău, Oichĭ, „ce este fugit înnăuntru“, Oncioiu.

8) La 1-iŭ Ianuar 1819, Cîmpulungenii daŭ luĭ Ienachi Guroiu din mahalaua Popa Savu loc în ulița Tîrguluĭ „ca să-șĭ puie și el un scaun, să aibă ca și alțĭ orășanĭ“, cu 5 leĭ pe an embatic.

9) La 25 Septembre raport pentru „plîngerea orășanilor că nu daŭ unĭĭ boierĭ embatic pe prăvăliĭ ce aŭ pe loc obștesc“ și că le fac fără voie, ca și „vadurĭ de herăstraie pe moșia orașuluĭ“, numind pe Serdarul Scarlat, pe Istrati Urianu, pe Logofătul Ilie Condicarul. Un Postelnic luase în arendă tot embaticul prăvăliilor. Se obiectează că învoiala din 1817 prevede 5 talerĭ de prăvălie,

www.dacoromanica.ro

nu 20. Se vede că e locul de unde s'a abătut apa din mijlocul orașuluĭ, pe care se află 40-50 de prăvălĭĭ, cu condiția, expresă, de embatic. Se vede că Clucerul Constantin Eliad iea „un cîmp din capul orașuluĭ", în legătură cu moșia luĭ, precum și un „izlaz slobod". Urianu iea „peste Bughea un codru de loc" și „îĭ trage de la lemne i nuele, cînd merge de taie pentru trebuința lor".

10) La 1824 se arendează „pășunea munților" luĭ treti Logofăt Nicolae Rucăreanu: pe opt anĭ și cu 4.500 de talerĭ (Dumitrachi Aricescu, județ).

11) 1823. Judecata luĭ Gheorghe sin diaconul Gheorghe din oraș cu Vișoaniĭ, din Vișoiul, cari nu-ĭ dau adetiŭ și clacă. Ei zic că staŭ pe moșia obștiĭ, nu pe a luĭ. Se vede hotarnica din 13 Iunie 1780, cu Sandu sin Ivan județul și Nicolae județul Mateoiu.

12) Hotărîrea luĭ Vodă Ghica, din 12 Mart 1824 în aceiașĭ pricină.

13) Raport din 29 Ianuar 1824, în aceiașĭ pricină, citînd:

a) Actul din 18 Mart 1785 al județuluĭ Nicolae pentru ținere de cîrciumă cu vin și rachiŭ;

b) Hotărîrĭ din 1806 pentru apărarea moșieĭ tîrguluĭ de cumpărărĭ ilegale;

c) Acte din 1806 și 1809 de la Gheorghe județul pentru venitul de la Ungurenĭ;

d) „Carte de judecată" din 25 Mart 1822 a județuluĭ Nicolae;

e) Act din 7216 pentru schimbul preotuluĭ Duminică cu un Ghinea sin popa Banul, între un loc și o „căruță de doĭ caĭ";

f) „Judecată isprăvnicească" din 10 Decembre 1785 cu privire la biserica făcută de diaconul Gheorghe și la pretențiile luĭ „Nicolae Pitești eanul biv județ, însoțind pe unĭ din orășanĭ ceĭ proștĭ";

g) „Carte de alegere" din 22 August 1806 pentru „moșia de la Vișoĭ a Iorghi biv județ și a pîrîtuluĭ Gheorghie frate-său".

Se aduce martor și „pe Nicolae biv județ, ce zice că aŭ stăpînit județ în oraș poate zece anĭ și este trecut în vîrsta bătrînețelor".

14) 6 April 1841. „Obștească învoire." Luptă de la Ianuar 1832, „dispută", între „moșneniĭ oroșanĭ cîmpulungenĭ" și „magistratul acestuĭ oraș, cu boeri și neguțătorii hălăduițĭ aicĭ, cariĭ s'aŭ fost unit cu Magistratul, persoane 73", pentru „venitul mun-

www.dacoromanica.ro

ților și al mărginilor noastre", care n'ar fi să între în „Cutia Magistratului". „Spre a se pune la un cărar mai drept", după sentința lui Alexandru-Vodă Ghica se decide: a se da un bilet moșnenilor; a se face 6 *îngrijitori* de venituri, fără plată, „numai din patriotism, bez cînd ei vor voi să-i mulțumească"; cercetarea condicelor se va face anual „de către un preot moșnean și de cîte doi sau trei moșneni din fiestecare mahalà"; ținerea actelor „la un loc sigur", „fiind supt grea osîndă și răspundere cînd se va răpune vre unul dintr'aceluia neîngrijire; îngrijitorii pot „face lepădare" și ei pot fi și scoși pentru necredință; se vor alege de preoți moșneni din fiecare mahalà cu 3—4 fruntași „vechi, adevărați moșneni".

15) Judecata din 29 Novembre 1833, la Divan, magistratul avînd advocat („avocatu acestui Divan") pe Alexandru Schinà. E „pe obrazul pîrîților moșneni sau a tutulor de obște orășani de la Cîmpulung, între cari se află și boieri".

16) 13 August 1840. Judecata cu Radu Sitarul din margine pentru moșioara sa.

17) Hotărîrea Curții de revisie din 18 Maiu 1848. Se arată acte:

a) de la „toți preoții, toți boierii, toți mazilii și toți ruptașii";

b) Zapis (10 Maiu 1800) „a lude patruzeci din douăsprezece mahalale de acolo, cu pecetea orașului", pentru o datorie.

Cîștigă obștea.

18) Hotărîre din 14 April 1848 că restul locuitorilor nu-s clăcașii moșnenilor în sensul Regulamentului, ci dau numai după învoiala din 1785.

19) 28 Februar 1850. Hotărîre a lui Vodă Știrbei pentru a se alege aceștia dintre clăcași.

20) Plîngerea de la 1855 a moșnenilor contra clăcașilor. Rudenii îi persecută fiindcă nu sînt primiți, între moșneni, și cu „enteres de vechilet". Ca birnici din 1824 face moșneni pe Mărcușeni, pe Bugheni, Oicheștii și Bărbușeni.—Ordin domnesc din 1 Iunie 1855.

Caietul e de format mare, cu litere grăunțate.

Pare a fi alcătuit pentru un proces, care continuă, mi se pare.

În orice cas, el n'a fost pus niciodată în vînzare.

N. Iorga.

---

www.dacoromanica.ro

Aŭ apărut n-rele 10 și 11-12 pe lunile Octombre și Novembre-Decembre 1914 din

BULLETIN DE L'INSTITUT

POUR

L'ÉTUDE DE L'EUROPE SUD-ORIENTALE

SUMARIŬ :

Veress : Acta et epistolae.—Greceanu : Généalogies roumaines.—Fondation Carnegie: Rapport.—Iorga: Deux conférences.—Müller: Repser Stuhl.—Lambros : Île de Ianina, Île de Saséno.—Ortiz : Relations italo-roumaines.

Pernice: Nations balcaniques. — Văcărescu: Arrivée du roi Charles. — Süssheim: Débâcle turque. — Cook: Angleterre et Turquie. — N. Popescu: Patriarches de Constantinople en Valachie et Moldavie. — Iorga: Impérialisme autrichien et russe, Venise dans la Mer Noire, Les princes roumains et l'école, Lettres de Tudor Vladimirescu. — Livre Jaune français.

Revista Teologică (Sibiiŭ), anul VIII, n-le 13-22.

S. Dragomir : Semicentenariul reînființării Mitropoliei noastre.—Gruia: Episcopul unit al Ardealuluĭ, Ioanichie Martinovicĭ (1710-1721).

Történeti szemle (Pesta), anul IV, n-l 1.

Șt. Heinlein : Procesul luĭ Miltiade.— Ladislaŭ Erdélyi : Chestiunĭ din istoria socială a epocei arpadiene.—Alexandru Tokáts : Pașa Oroslan.— Eugeniu Gyalokay : Oastea din Ardeal pe vremea năvălirii Rușilor la 19-20 Iunie 1849.—Gulielm Fraknói : Confederația din 1472 (erată).

Aicĭ se vor publică și anunciurile revistelor și cărților de specialitate ce ni se vor trimete, precum și a articolelor de cuprins istoric, maĭ ales privitor la noĭ, din toate revistele noastre și cele străine.

www.dacoromanica.ro

„Neamul Românesc“, Tipografie și Legătorie de cărți.

www.dacoromanica.ro